

بررسی عوامل مدیریتی موثر بر امنیت غذایی

Investigating management factors affecting food security

جواد بدرلو*^۱، محمدرضا سلیمانپور^۲، سروه احمدی^۳

پذیرش: ۱۴۰۱/۹/۲۷

دریافت: ۱۴۰۱/۶/۵

چکیده

امنیت غذایی خانواده، به معنی دسترسی خانواده به غذای کافی سالم و مغذی برای اطمینان از دریافت حداقل مقدار نیاز ضروری اعضای خانواده است؛ بنابراین در بین اولویت‌های اهداف توسعه هر کشور، دستیابی به امنیت غذایی اهمیت ویژه‌ای دارد. بخش کشاورزی با افزایش کمیت و بهبود کیفیت تولید مواد غذایی، در تحقق امنیت غذایی نقش اساسی دارد. لذا در این مقاله بررسی چند عامل مدیریتی مربوط به عوامل موثر بر امنیت غذایی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: مدیریت، امنیت غذایی

مقدمه

امنیت غذایی به دسترسی همه‌ی افراد یک جامعه، در تمام ادوار عمر به غذای کافی و سالم برای داشتن زندگی سالم و فعال مطابق با ترجیحات غذایی گفته می‌شود و درآمد خانوار از عوامل مهم در تامین امنیت غذایی در یک نظام اجتماعی است. عامل مهم دیگر در تامین امنیت غذایی جامعه، ذائقه و دانش تغذیه‌ای خانواده‌ها در نحوه‌ی تخصیص بودجه برای تهیه‌ی بهترین نوع غذای در دسترس و چگونگی تقسیم غذا در خانواده می‌باشد. تاریخچه‌ی بحث امنیت غذایی به بیش از پنجاه سال پیش و اعلامیه‌ی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ بر می‌گردد (Rahbar & MobiniDehkordi, 2004). بسیاری از متخصصان و دانشمندان، وقوع قحطی در آفریقا در سال‌های ۱۹۸۴-۱۹۸۵، مشکلات تامین حداقل معیشت در بسیاری از کشورهای جهان در زمینه‌ی تعدیل ساختاری، و در نهایت سیر اندیشه و تجربه در زمینه‌ی برنامه‌ریزی چندبخشی تغذیه‌ای را از عوامل افزایش توجه افکار عمومی به امنیت غذایی در دهه ۱۹۸۰ می‌دانند (Naeini Noori, 1999).

برای تامین امنیت غذایی در یک کشور و نظام اجتماعی باید سازمان‌ها و نهادها باهم همکاری داشته باشند؛ و با هماهنگی یک نهاد متولی امنیت غذایی، بر تولید یا واردات مواد و محصولات غذایی، آموزش و تبلیغ و آگاهی‌دادن به

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ورامین-پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران

^۲ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ورامین-پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران

^۳ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، واحد ورامین-پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران

نویسنده و مسئول مکاتبه کننده: javad7713@yahoo.com

جامعه و سیاست‌گذاری‌های کلان اقتصادی نقش ایفا کنند. سازمان متولی امنیت غذایی باید نسبت به نوع مواد غذایی، میزان و قیمت آن‌ها همیشه مطلع باشد، و بررسی کند که همه‌ی مردم از نظر فیزیکی به این غذا دسترسی داشته باشند و درآمدشان به‌قدری باشد که بتوانند این غذا را بخرند. این سازمان در صورت بروز بحران باید زنگ خطر را به صدا درآورد و اندازه‌گیری این امنیت را بر عهده بگیرد.

اگرچه طی سال‌های اخیر عرضه سرانه انرژی و مواد مغذی از دیدگاه کلان کافی بوده، لیکن به دلیل توزیع نامناسب درآمد، اقشاری از جامعه با سطوح مختلفی از کمبودهای تغذیه‌ای مواجه بوده‌اند. به‌طور کلی الگوی غذایی کشور با مصرف زیاد غلات به ویژه نان، مصرف محدود فرآورده‌های حیوانی (خصوصاً شیر و لبنیات) و مصرف ناکافی سبزی و میوه همراه بوده است، به نحوی که طی مدت مذکور حدود ۹۰ درصد انرژی و بیش از ۷۵ درصد پروتئین از منابع گیاهی تأمین شده است.

رویکرد بهره‌وری

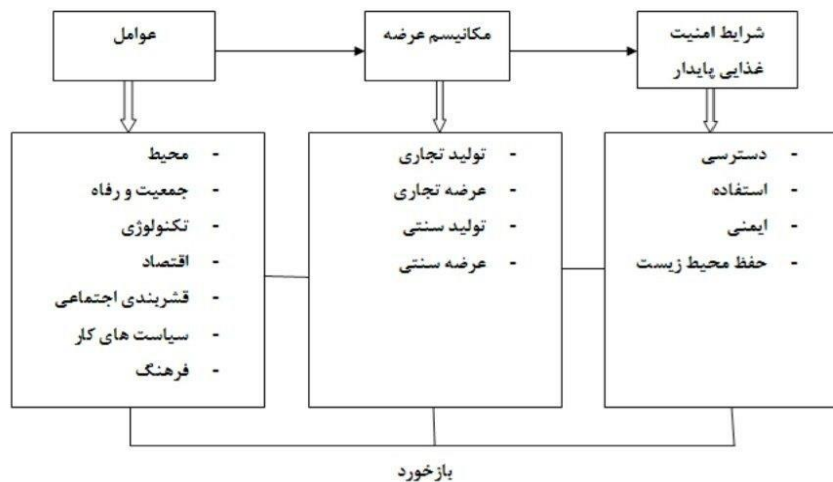
تعاریف ارائه شده از امنیت غذایی پایدار تحت‌تأثیر سه دیدگاه عمده شکل گرفته است. رویکرد بهره‌وری بین نظریات امنیت غذایی پایدار دیدگاه غالب است. طرفداران این دیدگاه دولت‌ها، بازیگران فعال در صنایع غذایی مانند تولیدکنندگان نهاده‌های کشاورزی، شرکت‌های تجاری، اتحادیه‌های کشاورزی، تولیدکنندگان و خرده‌فروشان بخش کشاورزی هستند. فرضیه‌ی اساسی این دیدگاه، این است که مشکل امنیت غذایی چالش طرف عرضه است؛ و برای حل این چالش باید میزان تولید افزایش یابد. در این دیدگاه برای افزایش عرضه نوآوری‌های فناورانه و بهبود مدیریت عوامل تولیدی می‌توان با کاهش تخریب محیط‌زیست، منجر به امنیت غذایی پایدار شد (Greenhouse Gas Action plan Group, 2011 steering). طبق این دیدگاه، با بهینه‌سازی زمان و مقدار کودها، استفاده از روش‌های جدید آبیاری، هضم بی‌هوازی برای بازیابی ضایعات کشاورزی، افزایش بهره‌وری در دام و افزایش کیفیت بسته‌بندی محصولات می‌توان شرایط الزام را برای رشد پایدار و کاهش ضایعات فراهم کرد (Garnett, 2011; WRAP, 2012). در این دیدگاه زندگی خوب به معنای دستیابی بیشتر مردم به مواد غذایی با تأثیرگذاری کمتر روی محیط‌زیست و از طریق استفاده از فناوری‌های مناسب است. طبق این دیدگاه، میان افزایش تولید و تخریب محیط‌زیست تعارضی وجود ندارد؛ زیرا فناوری قادر به حل کردن بسیاری از مشکلات افزایش تولید بوده است (Garnett, 2014) و با انتخاب مواد غذایی سازگار با محیط، امنیت غذایی و کیفیت محیط زیست حفظ می‌شود (Williams et al, 2006; Edwards-jones et al, 2008; Defra, 2008; Nemecek et al, 2012).

این دیدگاه با انتقاداتی چون نادیده‌گرفتن شرایط بازار، عملکرد آن برای پایدارماندن بهره‌وری، توجه کمتر به دیگر ابعاد امنیت غذایی، نادیده‌گرفتن کیفیت مواد غذایی تولیدشده، پاسخ‌ندادن برای محصولات خاص مانند گوشت و ناسازگاری

شدید راهکارهای این دیدگاه با شرایط جهان سوم روبه رو شد (Conforti, 2011; Tilman, Balzer, Hill, & Befort, 2011).

رویکرد تقاضا

دیدگاه دوم تقاضا است. در رویکرد تقاضا مشکل اصلی برای رسیدن به امنیت غذایی پایدار، الگوهای مصرف کنندگان مواد غذایی است. طبق این دیدگاه مصرف بیش از حد مواد غذایی از سوی ثروتمندان و وجود الگوهای ناپایدار مصرف مواد غذایی که با هزینه‌های زیادی همراه است، عامل اصلی تخریب محیط زیست است. از نظر این رویکرد، رسیدن به امنیت غذایی بیش از هر چیز دیگری توجه ما را به اصلاح الگوی مصرف جلب می‌کند. اصلاح الگوی مصرف، تقویت فرایند بازاریابی، رسیدگی بیشتر به امور بسته‌بندی و توزیع مناسب محصولات غذایی به منظور جلوگیری از اتلاف آن‌ها مانند نان و اقلام خوراکی دیگر، از مهم‌ترین راهکارهای این رویکرد است (Audsley et al, 2009). در رویکرد تقاضا چالش‌های آب، تغییرات اقلیمی، تنوع زیستی و کاهش تولیدات با یکدیگر ارتباط دارند (Compassion In World Farming, 2009; Hamerschlag, 2011). با گسترش فناوری‌ها روند تخریب محیط زیست کاهش نیافته، بلکه به علت مصرف بیش از حد منابع تخریب افزایش یافته است.

تصویر ۱. مکانیزم شکل‌گیری امنیت غذایی پایدار (قدیری و همکاران، ۱۳۹۵)

Figure. 1. The formation mechanism of sustainable food security (Qadiri et al., 2015)

طبق این دیدگاه مواد غذایی لازم برای تغذیه تمام مردم جهان فراهم است؛ و مشکل در هدایت و تغییر الگوهای مصرف افراد است (Soil Association, 2010). یکی از راهکارهای این راهبرد جایگزین کردن محصولات گیاهی به جای مصرف

World Wide Fund for Nature, 2011; Davis, Sonesson, توسعه یافته است در کشورهای توسعه یافته است (Baumgartner, & Nemecek, 2010).

رویکرد تحول سیستم امنیت غذایی

سومین رویکرد، تحول سیستم امنیت غذایی است. این چشم‌انداز شامل مجموعه رویکردهای رادیکال برای دستیابی به امنیت غذایی پایدار است. طبق این چشم‌انداز، امنیت غذایی پایدار در گرو ایجاد تغییرات ساختاری است (IAAKSTD, 2009). در بطن این چشم‌انداز مفهوم عدالت اجتماعی نهفته است. اعتقاد بر این است که محدودیت رشد در بسیاری از کشورها وجود دارد؛ و تنها راه، توزیع عادلانه ثروت با هدایت بازار است که می‌توان به امنیت غذایی پایدار رسید. در این رویکرد انسان جزء جدایی‌ناپذیر طبیعت به‌شمار می‌رود و درمقابل آن قرار نمی‌گیرد. امنیت غذایی در این رویکرد به معنای ثبات در دسترسی همه‌ی مردم به مواد غذایی است و بر مصرف غذاهای محلی، تولید برای بازار محلی و مصرف محلی تأکید می‌کند. این رویکرد انتقاداتی را متوجه نظام اقتصادی نئولیبرال می‌کند. در رژیم غذایی نئولیبرال، قدرت هژمونیک دولت‌ها در زمینه‌ی سیاست‌های غذایی کاهش یافته است، منابع خصوصی در تسخیر مقررات دولت نیست، بلکه منابع خصوصی به تنظیم اقتصاد می‌پردازند. این فرایند از سوی گفتمان نئولیبرالیسم و جهانی‌شدن تعیین شده است. (سیدحمزه و دمار، ۱۳۹۶)

برای بررسی علل و عوامل مؤثر بر وضعیت فعلی تغذیه و امنیت غذایی و مداخلات در سه سطح تأمین پایدار غذا، ایمنی غذایی و تغذیه تهیه گردید (WHO, 2010). در این الگو که به منظور نشان‌دادن عوامل مؤثر بر تغذیه و امنیت غذایی طراحی شده است، در مجموع «سبد غذایی» که به محیط خانواده آورده می‌شود با عوامل کلان (فرهنگی) و خرد (عادات غذایی، شیوه زندگی) در ارتباط بوده؛ و با توجه به وضعیت سلامت محیط خانوار و افراد درون خانه «سفره‌ی خانوار» را شکل می‌دهد. شاخص‌های پیامد: برای بررسی شاخص‌های پیامد کوتاه‌مدتی تغذیه‌ای (متوسط و شدید، کمتر از دو انحراف معیار از میانه قد برای سن جمعیت مرجع)، کم‌وزنی (متوسط و شدید، کمتر از دو انحراف معیار از میانه‌ی وزن برای قد جمعیت مرجع) و توده‌ی بدنی (لاغری، اضافه‌وزن و چاقی) در نظر گرفته شده است. میزان آهن، ید، ویتامین A، کلسیم و ویتامین D برای بررسی وضعیت ریزمغذی‌های شاخص پیامد در نظر گرفته شد (Siassi F, Mohammas K, Djazayery A; 2012). باید به میزان دریافت این ریزمغذی‌ها و نیاز به ایجاد نظام پایش و ارزشیابی غذا و تغذیه و اطمینان از سیری سلولی و سلامت تغذیه‌ای جامعه به عنوان پیامدها در امنیت غذا و تغذیه کشور در نظر گرفت. در زیر به اشاره چند مورد از عوامل مؤثر بر وضعیت تغذیه و امنیت غذایی می‌پردازیم:

دسترسی فیزیکی

دسترسی فیزیکی به توانایی تهیه‌ی نوع، میزان کیفیت و مقدار غذای مورد نیاز اشاره دارد. دسترسی فیزیکی تحت‌تاثیر عوامل مختلف تولید محلی، ذخیره، فراوری، توزیع، حمل و نقل، محل خرید و غنی‌سازی قرار می‌گیرد. تولید، بیانگر میزان و نوع غذاهای مصرفی به صورت محلی و داخلی است. نحوه‌ی ذخیره‌سازی، میزان دسترسی غذا در زمان‌های مختلف و مقدار را تعیین می‌کند. فراوری غذا، نوع و فرم غذای در دسترس، توزیع، نحوه‌ی انتقال فیزیکی، شکل توزیع و زمان مصرف، حمل و نقل تعیین‌کننده مقدار فراهمی غذا از طریق داد و ستد، خرید یا وام را به غیر از تولید محلی نشان می‌دهد. سطح درآمد، قدرت خرید، روابط اجتماعی، آداب و رسوم، مهاجرت، سن و جنس افراد جامعه، بازار، شرایط تجارت، ارزش پول و یارانه‌ها بر داد و ستد موثرند.

دسترسی اقتصادی

قدرت خرید خانوار یا جامعه به قیمت غذا وابسته است. افزایش قیمت غذا باعث کاهش تنوع و کیفیت تغذیه‌ای رژیم غذایی می‌شود و برای بسیاری از افراد جامعه به‌خصوص دهک‌های پایین درآمدی مقدار غذا را هم تحت‌تاثیر قرار می‌دهد. سیاست‌های قیمت‌گذاری، درآمد، یارانه‌ها و سطح رفاه، میزان دسترسی اقتصادی را تغییر می‌دهند.

امنیت غذا

ایمنی غذایی به خطرات مواد شیمیایی اضافه‌شده حین تولید، فراوری، بسته‌بندی و بیماری‌های ناشی از غذا مانند سالمونلا اشاره می‌کند. تعیین‌کننده‌های اصلی، شامل استانداردها و قوانین تولید غذا، فراوری و بسته‌بندی است. علاوه بر انواع آلودگی‌ها و بهداشت محیط، محیط‌زیست نیز از طریق زمین‌های کشاورزی و تولید محلی نیز بر ایمنی غذایی تاثیرگذار است.

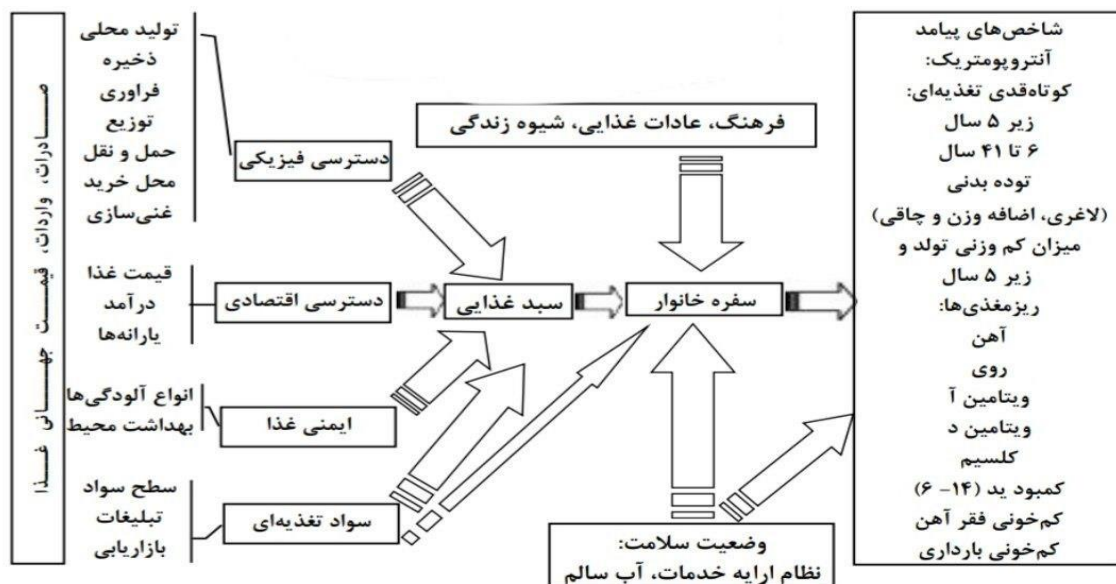
سواد تغذیه‌ای

آموزش و سطح سواد تغذیه‌ای بر نحوه پخت و آماده‌سازی غذا موثر بوده و میزان ارزش تغذیه‌ای غذا را مشخص می‌کند. سواد تغذیه‌ای بستگی به میزان سواد و سطح آموزش، تبلیغات و بازاریابی دارد. تبلیغات و رسانه‌ها نوع و مقدار غذا، افراد جامعه و انتخاب آن‌ها را هدف قرار می‌دهد. بازاریابی که از سویی بر توزیع اثرگذار است، خود تحت‌تاثیر سواد تغذیه‌ای افراد جامعه می‌باشد. سواد تغذیه‌ای علاوه‌بر انتخاب سبد غذایی، بر سفره‌ی خانوار نیز تاثیرگذار است. دسترسی فیزیکی و اقتصادی، ایمنی غذا، سواد تغذیه‌ای و عوامل تعیین‌کننده‌ی آن‌ها بر انتخاب سبد غذایی موثر است، اما آنچه سفره‌ی خانوار را شکل می‌دهد، نتیجه فرهنگ، عادات غذایی، شیوه‌ی زندگی و سواد تغذیه‌ای است. فرهنگ و ارزش‌ها، میزان تقاضا را برای انواع خاصی از غذاها تعیین می‌کند. اعتقادات مذهبی، طعم‌ها، عادات و شیوه‌ی زندگی (مثلاً شهرنشینی و شاغل بودن زنان) سفره‌ی خانوار را تغییر می‌دهد. همچنین فرهنگ، ابعاد مصرف غذا مثلاً خوردن

غذا با اعضای خانواده یا غذاهای خاص در مراسم و اعیاد مهم را نیز شامل می‌شود. در برخی مناطق، خوردن غذاهای محلی یک ارزش محسوب می‌شود. وضعیت سلامت، میزان بهره‌وری از غذا و نیازهای متفاوت به مواد مغذی، میزان کالری و پروتئین را نشان می‌دهد. چگونگی ارائه خدمات سلامت و یا بهداشت آب بر وضعیت سلامت موثر بوده و میزان دسترسی از سفره و پیامدهای تغذیه‌ای را تغییر می‌دهد.

عوامل محیطی

بسیاری از تغییرات محیطی اثرات مستقیم بر تولید غذا دارد؛ هرچند که پیامدهای آن بر امنیت غذایی ممکن است غیرمستقیم باشد. به‌طور مثال تغییرات محیط‌زیست، تولید محصولات داخلی و در نتیجه دسترسی، توزیع و تبادلات آن را تغییر می‌دهد. در مدل مطالعه‌ی حاضر به بازارهای بین‌المللی در عوامل محیطی مشخصاً اشاره شده است. چون احتمال آسیب‌پذیری پایدار در کشورهایی که به بازارهای غذایی بین‌المللی متکی هستند، وجود دارد. ابعاد موثر در امنیت غذایی تحت‌تأثیر عوامل و ظرفیت‌های کشورهاست. برای رسیدن به امنیت غذا و تغذیه سیاست‌ها، برنامه‌ها و چارچوب قانونی کشور باید مورد بررسی قرار گیرند. وضعیت اقتصادی از جمله عوامل محیطی می‌باشد که از طریق دسترسی اقتصادی و همچنین صادرات، واردات و قیمت جهانی غذا بر امنیت غذایی تأثیر می‌گذارد. عامل فناوری نیز به‌دلیل تأثیر بر تسریع و تسهیل نمودن فرآیندها و کنترل دقیق و سریع موانع در مدل اهمیت دارد. (سیدحمزه و دماری، ۱۳۹۶)

تصویر ۲. نقش چند عامل موثر در تغذیه و امنیت غذایی (سیدحمزه و دماری، ۱۳۹۶)

Figure 2. The role of several effective factors in nutrition and food security (Syed Hamzeh and Demari, 2016)

نتایج ترازایی جایگاه ایران در منطقه آسیای جنوب غربی براساس شاخص‌های تبیین‌گر آسیب‌پذیری و امنیت غذایی توسط (2008 Bakhshi et al) نشان می‌دهد ایران از نظر مصرف سرانه‌ی انرژی غذایی در رتبه ششم، از نظر شاخص ترکیبی تغذیه و امنیت غذایی در رتبه دوازدهم، از نظر شاخص دسترسی اقتصادی در رتبه چهاردهم، از نظر شاخص کلان کشاورزی در رتبه پنجم، از نظر شاخص موجود بودن غذا در رتبه پانزدهم، از نظر شاخص فرهنگی- بهداشتی در رتبه دهم و از نظر شاخص کل آسیب‌پذیری در رتبه نهم قرار دارد؛ و رتبه یک را در بین کم‌آسیب‌پذیرترین کشورها در میان بیست کشور منطقه به خود اختصاص داده است. مطالعات انجام گرفته در زمینه امنیت غذایی بیانگر آن است که ناامنی غذایی به عنوان مشکلی مهم در اکثر جوامع مطرح می‌شود و با میزان غذای دریافتی و وضعیت تغذیه‌ای، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ارتباط دارد (Alaimo et al, 1998).

بررسی چند مطالعه پیشین مرتبط با امنیت غذایی

شرفخانی و همکاران (۲۰۱۲)، به بررسی نقش ترکیب سنی خانوار در شیوع ناامنی غذایی در شمال غرب کشور پرداختند. این مطالعه به روش مقطعی- تحلیلی در دهستان قره سوی شهرستان خوی انجام شد و از مجموع ۳۷۰۰ خانوار منطقه، ۲۵۰۰ خانوار مورد مطالعه قرار گرفتند. برای سنجش امنیت غذایی خانوار، از پرسشنامه شش گویه‌ای USDA استفاده شد و اطلاعات مربوط به گروه‌های سنی و درآمد خانوار نیز با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد. همچنین، تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از آزمون‌های کی دو و رگرسیون لجستیک صورت گرفت. نتایج این مطالعه نشان داد که بین ترکیب سنی و امنیت غذایی خانوار، به لحاظ آماری، رابطه معنی‌دار وجود دارد و با افزایش بعد خانوار، احتمال ناامنی غذایی خانوار کاهش می‌یابد؛ از سوی دیگر، شانس وقوع ناامنی غذایی در خانوارهای دارای خردسال بیشتر است.

ابراهیمی خوسفی و همکاران (۲۰۱۳)، در بررسی نقش تغییرات اقلیم بر کشاورزی و امنیت غذایی ضمن تاکید بر این نکته که اولین تاثیر تغییر اقلیم به صورت مستقیم یا غیرمستقیم موجب کمبود آب شده و این امر کاهش تولیدات کشاورزی و در نتیجه به مخاطره افتادن امنیت غذایی در سطح جهان را در پی خواهد داشت. تغییرات اقلیم را مؤثر بر دوره رشد آفات، بیماری‌ها و علف هرز دانسته که این امر نیز به کاهش تولید محصولات کشاورزی و در نتیجه کاهش امنیت غذایی منجر خواهد گردید.

سعدی و وحدت مؤدب (۲۰۱۳)، به بررسی امنیت غذایی زنان سرپرست خانوار روستایی شهرستان رزن و عوامل مؤثر بر آن پرداختند. این مطالعه پیمایشی بوده و در آن، از پرسشنامه استاندارد مقیاس ناامنی غذایی خانوار

(از بعد دسترسی) استفاده شد. بدین منظور، ۹۲ نفر از زنان سرپرست خانوار شهرستان براساس روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند و رفتار آنها بررسی شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که امنیت غذایی با عواملی چون بار تکفل، میزان تحصیلات، تعداد فرزند زیر هجده‌سال، علت سرپرستی و وضعیت تملک منزل مسکونی ارتباطی معنی‌دار دارد.

محمدی و همکاران (۲۰۱۵)، عوامل مؤثر بر ناامنی غذایی را در شهر تهران بررسی کردند. این مطالعه از نوع تحلیلی مقطعی بوده و روی ۳۳۷۹۳ خانوار در مناطق ۲۲گانه شهر تهران اجرا شده است. اطلاعات تحقیق از طریق پرسشنامه شش‌گزینه‌ای USDA از خانوارها جمع‌آوری شد. نتایج مطالعه نشان داد که ناامنی غذایی با متغیرهای تحصیلات، وضعیت فعالیت شغلی، وضعیت تأهل سرپرست خانوار، عنصر دارایی خانوار، وجود فرد معنادار و نیز پوکی استخوان افراد، ارتباط معنی‌دار دارد.

هاشمی‌تبار و همکاران (۲۰۱۸)، به بررسی عوامل مؤثر بر امنیت غذایی در نواحی روستایی جنوب استان کرمان پرداختند. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل کلیه‌ی خانوارهای منطقه جبالبارز بود که از آن میان، با استفاده از رابطه‌ی کوکران، چهارصد خانوار براساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. داده‌های مورد نیاز از طریق مصاحبه و تکمیل پرسشنامه استخراج شد. نتایج پژوهش نشان‌دهنده وضعیت نامناسب امنیت غذایی، تنوع غذایی و گروه‌های غذایی خانوارهای مورد بررسی بوده و همچنین، براساس نتایج مدل لاجیت، متغیرهای جنسیت و تحصیلات سرپرست خانوار، تعداد اعضای خانوار، سن مسئول تغذیه خانوار، داشتن درآمد ماهانه ثابت و وضعیت تملک مسکن بر سطح امنیت غذایی مؤثر بوده است.

مهرابی بشرآبادی و اوحدی (۲۰۱۴)، در بررسی عوامل مؤثر بر امنیت غذایی در ایران، ابتدا شاخص کلی امنیت غذایی برای خانوارهای شهری و روستایی و سپس شاخص‌های قیمت غذا، تنوع زراعی در الگوی کشت و حمایت دولتی از بخش کشاورزی محاسبه گردیده است. سپس با استفاده از رویکرد جوهانسون - جوسلیوس به این نتیجه رسیدند که متغیرهای تنوع زراعی، درآمد سرانه و واردات محصولات کشاورزی تأثیر مثبت و معنی‌دار و متغیرهای ضریب جینی و سیاست‌های حمایتی دولت از بخش کشاورزی اثر منفی و معنی‌دار بر امنیت غذایی خانوارهای شهری و روستایی داشته‌اند. قیمت محصولات کشاورزی در مناطق روستایی اثر مثبت و در مناطق شهری اثر منفی بر امنیت غذایی داشته است.

نتایج مطالعه‌ی مقطعی دستگیری (2006) به‌منظور بررسی عوامل مؤثر بر ناامنی غذایی در شهر تبریز در سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۴ صورت گرفت، مؤید تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر امنیت غذایی است، به نحوی که با افزایش بعد خانوار ناامنی غذایی در افراد مورد مطالعه‌ی بیشتر و امنیت غذایی کمتر می‌شود و بالعکس با افزایش درآمد سرانه

سالانه خانوار، جایگاه شغلی و میزان تحصیلات سرپرست خانوار، امنیت غذایی افزایش و ناامنی غذایی کاهش می‌یابد. همچنین، این مطالعه میزان شیوع ناامنی غذایی در جامعه مورد مطالعه را ۳۶ درصد نشان داد.

نتایج مطالعه قاسمی (۱۳۷۶) نشان داد که ۲۰ درصد خانوارهای ایرانی فاقد امنیت غذایی بودند و ۵۰ درصد آن‌ها از کمبود ریز مغذی‌ها رنج می‌برند. همچنین نتایج کرم‌سلطانی و همکاران بر روی دانش‌آموزان یزدی نشان داد که ۳۰/۵ درصد خانوارها در تامین نیازهای تغذیه‌ای دچار مشکل هستند.

در مطالعه مقطعی تحلیلی انجام شده توسط رامش و همکاران که با هدف تعیین شیوع ناامنی غذایی در خانوارهای شهری شیراز و تعیین عوامل اقتصادی اجتماعی مؤثر بر آن در سال ۱۳۸۷ انجام شد، ۷۷۸ خانوار با استفاده از پرسشنامه ۱۸ گویه ای USDA بررسی شدند، که شیوع ناامنی غذایی خانوار ۴۴ درصد بود.

کوادیر و همکاران (۲۰۱۴)، وضعیت امنیت غذایی را در میان خانواده‌های فقیر استان موش ترکیه بررسی کردند. در این مطالعه، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، حجم نمونه ۳۴۵ نفر تعیین شد و گردآوری داده‌ها با بهره‌گیری از پرسشنامه مقیاس دسترسی و عدم امنیت غذایی خانوار (HFIA) صورت گرفت. نتایج مطالعه نشان داد که ناامنی غذایی در میان زنان بیش از مردان است؛ همچنین، ناامنی غذایی با دو متغیر درآمد و بعد خانوار ارتباط معنی‌دار دارد.

چیما و عباس (۲۰۱۶)، با استفاده از شاخص فوستر-گریب-توربک و مدل رگرسیون لاجیت برای اطلاعات جمع‌آوری‌شده در سال ۲۰۱۰-۱۱ از طریق طرح موسوم به اندازه‌گیری استاندارد اجتماعی و سطح زندگی در پاکستان، به وضعیت ناامنی غذایی و عوامل مؤثر بر آن در کشور پاکستان پرداختند. نتایج مطالعه نشان داد که متغیرهای تحصیلات و جنسیت سرپرست خانوار بر ناامنی غذایی تأثیر منفی دارند.

موریس و همکاران (۲۰۱۶)، وضعیت تغذیه و امنیت غذایی را در میان دانشجویان دانشگاه ایلینوی آمریکا بررسی کردند. اطلاعات مورد نیاز در آوریل ۲۰۱۳ و از طریق پرسشنامه از ۱۸۸۲ دانشجوی کارشناسی چهار واحد عمومی دانشگاه ایلینوی جمع‌آوری شد. نتایج مطالعه نشان داد که امنیت غذایی با متغیرهایی چون نژاد، وضعیت تحصیلی، استفاده از وام و محل سکونت دانشجویان رابطه معنی‌دار دارد.

مطالعه انجام گرفته توسط shariff (۲۰۰۴) بر روی ۲۰۰ زن روستایی در اندونزی نشان داد که ۵۰ درصد از خانوارها دچار ناامنی غذایی بودند. نتایج حاصل از این مطالعه نشانگر آن است که شیوع ناامنی غذایی خانوار ۵۹/۴ درصد می‌باشد، به عبارتی دیگر، ۵۹ درصد از خانوارهای مورد مطالعه در طی ۱۲ ماه گذشته، در برخی مواقع در تامین غذای مورد نیاز خود حداقل برای یکی از اعضای خانوار، به دلایل مختلف دچار مشکل شده‌اند. (سیدحمزه و دماری، ۱۳۹۶)

نتیجه‌گیری

از آنجا که افزایش قابل توجه تورم و رشد قیمت‌ها در کنار متغیرهای اجتماعی و جمعیت شناختی طی سال‌های اخیر وضعیت امنیت غذایی را به‌ویژه در مناطق شهری ایران پیچیده‌تر کرده است، بررسی عوامل موثر می‌تواند راهگشای تحقیقات علمی و کاربردی امنیت غذایی کشور باشد و نتایج آن برای سیاست‌گذاران عرصه غذا و تغذیه قابل استفاده است. با دانستن سهم هر یک از عوامل موثر بر امنیت غذا و تغذیه و تأثیر آن بر شاخص‌های پیامد می‌توان استراتژی‌ها و برنامه‌های منطبق با اولویت‌ها را در دستور کار قرار داده تا به امنیت غذایی پایدار دست یافت. به همین دلیل بهتر است برای بررسی کاربرد و اثربخشی مطالعات امنیت غذایی در آینده با به‌کارگیری ابعاد این مدل صورت گیرد. باید توجه داشت مقوله تأمین امنیت غذایی تنها برعهده نهاد و ارگان ویژه‌ای نیست، بلکه برای بهبود وضع تغذیه جامعه باید در زمینه چهار عامل اساسی شامل اشتغال‌زایی پایدار و ایجاد درآمد، دسترسی به غذا، فرهنگ و سواد تغذیه‌ای و دسترسی به خدمات بهداشتی، راهکارهای مختلف به طور هماهنگ اجرا شود. پرداختن به همه این مسائل نیازمند همکاری و هماهنگی نهادها و ارگان‌های مختلف دولتی و خصوصی (معاونت بهداشتی، آموزش و پرورش، ترویج و آموزش، جهاد کشاورزی، کمیته امداد و...) در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های مختلف در سطوح مختلف ملی و محلی است.

References

منابع:

۱. بخشی، م.ر.، صمدی، م.، برادران نصیری، م. (۱۳۸۷). حفظ جایگاه ایران در آسیای جنوب غربی بر اساس شاخص‌های تعیین‌کننده آسیب‌پذیری و امنیت غذایی. اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۱۶(۶۳): ۲۱-۵۰.
۲. سیدحمزه، شیرین و دمار، بهزاد (۱۳۹۶)، مدل مفهومی تغذیه و امنیت غذا در ایران، مجله مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، دوره ۴، شماره ۳، تابستان ۱۳۹۶، صفحات ۲۲۸ تا ۲۳۷.
۳. سیاسی اف، محمد ک، جزایری ا.، جلالی م، عبدالهی زهرا، درستی ع.ر.، پورارام ح، حشمت ر.، خداوردیان، ستوده، یارپرور ع، (۱۳۹۱) پیمایش ملی ریزمغذی‌ها، کارشناس ارشد بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تهران.
۴. رهبر، ف.، مبینی دهکردی، ع. (۱۳۸۳). رویکرد نوین به استراتژی امنیت غذایی (از نظر تامین پایدار مواد غذایی)، مجله مطالعات اقتصادی، ۱۴: ۱-۱۸).

۵. قاسمی، ح (۱۳۷۶). امنیت غذایی و تغذیه در ایران: بررسی برنامه‌ریزی و مدیریت. تهران: سازمان برنامه و بودجه، ایران، تبریز.

۶. محمدی، م.، اشراقیان، م.ر.، اسدی لاری، م.، درستی، ع.ر.، منصورنیا، م.ع. و احسانی نسب، س (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر ناامنی غذایی در شهر تهران با استفاده از مدل‌های آماری چندسطحی. مجله علوم تغذیه و صنایع غذایی ایران، ۱۰(۴): ۱۳-۲۰.

۷. مهربانی بشرآبادی، ح. و اوحدی، ا. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر امنیت غذایی در ایران، مجله اقتصاد کشاورزی، دوره ۸، ۱۱۱-۱۲۱.

۸. نوری نائینی، س.م.س. (۱۳۷۷). ابعاد جهانی امنیت غذایی، مجموعه مقالات امنیت غذایی و توسعه کشاورزی. موسسه برنامه‌ریزی و تحقیقات اقتصاد کشاورزی، چاپ اول، تهران.

۹. هاشمی بار، م.، اکبری، ع. و درینی، م. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر بر امنیت غذایی در مناطق روستایی جنوب استان کرمان. مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۲): ۱-۱۷.

۱۰. **Alaimo, k., Briefel, R.R., Frongillo, E.A., Olson, C.M. (1998).** Food insufficiency exists in the United States: Results from the third National Health and Nutrition Examination Survey (NHANESIII). American Journal of Public Health, 88(3): 419-26.

۱۱. **Audsley, E., Chatterton, J., Graves, A., Morris, J., Murphy-Bokern, D., Pearn, K., et al. (2009).** Food, land and greenhouse gases. The effect of changes in UK food consumption on land requirements and greenhouse gas emissions [Internet]. Retrieved from <https://dspace.lib.cranfield.ac.uk/handle/1826/6496>.

۱۲. **Conforti, P. (2011).** Looking ahead in world food and agriculture: Perspectives to 2050 [Internet]. Retrieved from <http://www.fao.org/docrep/014/i2280e/i2280e0>.

۱۳. **Compassion In World Farming (CIWF). (2009).** Beyond factory farming: sustainable solutions for animals, people and the planet, compassion in world farming [Internet]. Retrieved from <http://www.fao.org/ag/againfo/themes/animal-welfare/news-detail/en/c/37597/>.

۱۴. **Defra. (2008).** Comparative life cycle assessment of food commodities procured for UK consumption through a diversity of supply chains [Internet]. Retrieved from <http://randd.defra.gov.uk/Default.aspx?Module=More&Location=None&ProjectID=15001>.

۱۵. **Edwards-Jones, G., Milà Canals, L., Hounsome, N., Truninger, M., Koerber, G., et al. (2008).** Testing the assertion that “local food is best”: The challenges of an evidence-based approach.

۱۶. **Garnett, T. (2011).** Where are the best opportunities for reducing greenhouse gas emissions in the food system (including the food chain)? *Food Policy*, 36, 23–32. doi: 10.1016/j.foodpol.2010.10.01.
۱۷. **Greenhouse Gas Action Plan Steering Group. (2011).** Meeting the challenge: Agriculture industry GHG action plan, Delivery of phase I: 2010-2012 [Internet]. Retrieved from https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewi_tfLq29rSAhXLvBQKHRn0CIsQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.demonstratingcatchmentmanagement.net%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F11%2FGHGAP-interim-report-final1.pdf&usg=AFQjCNHAHRhkskeMRzB8z0JIZwh5QJoBLQ.
۱۸. **Hamerschlag, K. (2011).** Meat eater's guide to climate change + health: Environmental working group [Internet]. Retrieved from [http:// www.cwhn.ca/en/node/43765](http://www.cwhn.ca/en/node/43765).
۱۹. **IAAKSTD. (2009).** Agriculture at a crossroads; The Global Report [Internet]. Retrieved from <https://islandpress.org/books>.
۲۰. **Garnett, T. (2014).** Three perspectives on sustainable food security: efficiency, demand restraint, food system transformation. What role for life cycle assessment? *Journal of Cleaner Production*, 73, 10–18. doi: 10.1016/j.jclepro.2013.07.045.
۲۱. **Nemecek, T., Weiler, K., Plassmann, K., Schnetzer, J., Gaillard, G., Jefferies, D., et al. (2012).** Estimation of the variability in global warming potential of worldwide crop production using a modular extrapolation approach. *Journal of Cleaner Production*, 31, 106– 117. doi: 10.1016/j.jclepro.2012.03.005.
- ۲۲.; **Ramesh T, Dorosty Motlagh A, Abdollahi M. Prevalence of Household Food Insecurity in the City of Shiraz And its Association with Socio-Economic and Demographic Factors, 2008. Iranian Journal of Nutrition Sciences & Food Technology. 2010**(4):53-64.
۲۳. **Soil Association. (2010).** Telling Porkies: The Big Fat Lie about Doubling Food Production [Internet]. Retrieved from https://www.soilassociation.org/media/4906/policy_telling_porkies.pdf.
۲۴. **Shariff ZM, Lin KG. Indicators and nutritional outcomes of household food insecurity among a sample of rural Malaysian women. Pakis J nutr. 2004;** 3: 50-55.
۲۵. **Sharafkhani, R., Dastgiri, S., Ghareh Aghaji Asl, R. and Ghavamzadeh, S. (2012).** The role of household age composition in the prevalence of food insecurity: a cross-sectional study in northwest of Iran. *Journal of Knowledge and Health*, 7(1): 27-31. 13.

۲۶. **Tilman, D., Balzer, C., Hill, J., & Befort, B. L. (2011).** Global food demand and the sustainable intensification of agriculture. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(50), 20260–20264. doi: 10.1073/pnas.1116437108.
۲۷. **WRAP. (2012).** Courtauld commitment 2 voluntary agreement 2010-2012 signatory case studies and quotes [Internet]. Retrieved from <http://www.wrap.org.uk/category/initiatives/courtauld-commitment>.
۲۸. **World Wide Fund for Nature. (2011).** Relative contribution of different food groups to diet related GHG emissions. Livewell report. Godalming: WWF.
۲۹. **Williams, A. G., Audsley, E., Sandars, D. L. (2006).** Determining the environmental burdens and resource use in the production of agricultural and horticultural commodities. Defra research project IS0205 [Internet]. Retrieved from <http://randd.defra.gov.uk/Default.aspx?Module=More&Location=None&ProjectID=11442>.
۳۰. **WHO. (2010)** A Review of Nutrition Policies. WHO, Geneva. Available from http://www.who.int/nutrition/EB128_18_Backgroundpaper1_A_review_of_nutritionpolicies.

Investigating management factors affecting food security

Javad Badrloo ^{4*}, Mohammad Reza Sulaimanpour ⁵, Sarveh Ahmadi ²

Received: 2022/08/27

Accepted: 2022/12/18

ABSTRACT

Family food security means the family's access to enough healthy and nutritious food to ensure that the family members receive the minimum necessary amount; therefore, among the priorities of each country's development goals, achieving food security is of particular importance. By increasing the quantity and improving the quality of food production, the agricultural sector plays an essential role in achieving food security. Therefore, in this article, several management factors related to factors affecting food security have been investigated and analyzed.

Keywords: management, food security

⁴ Master's student of Agricultural Extension and Education Department, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran

⁵ Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran

Corresponding author: javad7713@yahoo.com